

SRDCE

Symbol, metafora a přirovnání

V textu Řeřavé srdce domu z r. 1922 (O nejbližších věcech, 1925; pak v souboru Věci kolem nás, 1954) je sice předmetem úvah správně zacházení s americkými kamny, avšak všechny technické podrobnosti o zavěšeném komínu, protitahu, zacpaném roštu neustále přerůstají tento rámec a proměňují se na symbolickou hodnotu věci. Ta je dána samotným faktem ohně, který hoří v domě:

(...) RADOST DOMOVA, TEPLÝ ÚTULEK, VĚČNĚ UCTIVÁNÍ
OHŇĚ A TAK DÁLE.

Současně s touto akcentovanou symbolikou je do středu vyprávění postavena metafora ŘEŘAVÉ SRDCE DOMU. Je maximálně zdůrazněna už v titulu a pak se v textu nápadně opakuje:

1. ŘEŘAVÉ SRDCE DOMU SVÍTÍCI NOC A DEN, DEN A NOC
ZA SLÍDOVÝMI DVÍŘKY; KLIDNĚ, ŽHOUCÍ, MÍRNĚ PRASKAJÍCÍ SRDCE, JEŽ VYDECHUJE VLÍDNĚ TEPLLO HORKOU KLENTOU HRUDÍ, ZATÍMCO SE VENKU STRÍDÁ PRVNÍ LISTOPADOVÝ SNÍH S PRVNÍM PROSINCOVÝM DEŠTĚM (...).
2. NUŽE, HNED PRVNÍHO RÁNA BĚŽÍM K ŘEŘAVĚMU SRDCI DOMU; A HLEDĚME, JE ČERNÉ A STUDENÉ. CÍTIM SE OŠIZEN, VOLÁM BOUŘLIVĚ ODBORNÍKA A TRPCE SI STĚŽUJI: ŘEŘAVÉ SRDCE MI ZHASLO.
3. A RÁNO BĚŽÍM NEJPRVE K ŘEŘAVĚMU SRDCI DOMU. SVÍTÍ SKUTEČNĚ A HŘEJE (...) (...) TAK JSME NASYPALI KOKSU; A ŘEŘAVÉ SRDCE POKOJNĚ ZHASLO.
4. A KAMNA SKUTEČNĚ HOŘÍ JAKO BLÁZEN. SRDCE DOMU ŘEŘAVÍ ZA SLÍDOVÝMI OKÉNKY A DÝŠE KLENTOU HRUDÍ.
5. NEBO SE ŘEŘAVÉ SRDCE DOMU ROZPÁLÍ Z NĚJAKÉHO VLASTNÍHO VNUKNUTÍ; NENÍ RADNO ZASAHOVAT DO VĚCÍ TAK CITLIVÝCH.

Z uvedených citací je zřejmé, že metafora ŘEŘAVÉ SRDCE DOMU je použita jak ve vypjatém lyrickém významu (1, 5), tak v komickém významovém posunu (2, 3), či v lyrické i komické platnosti současně (zejména 4).

Rovněž přirovnání mají tuto lyricko-komickou dvojitost. Proti přirovnání JAKO VĚČNÁ LAMPA, JAKO OHĚŇ VESTÁLEK, JAKO NĚJAKÝ DOMÁCÍ OLTÁŘ stojí přirovnávací rčení KAMNA (...) HOŘÍ JAKO BLÁZEN a běžné přirovnání JAKO PACIENT. Ovšem z hlediska Čapkovy výstavby kontextu lze očekávat, že všechna symbolika, metaforika i přirovnávací technika vyústí přece jen k samotnému SRDCI, že se SRDCE nějak vydělí z onoho metaforického sevření ŘEŘAVÉHO SRDCE DOMU, neboť toto opakované pojmenování se v textu po-

stupně víc konvencionalizuje. První vydělení SRDCE z tohoto sevíření bylo ostatně provedeno už na počátku textu (viz v citaci 1):

KLIDNĚ, ŽHOUCÍ, MÍRNĚ PRASKAJÍCÍ SRDCE (...).

Avšak tady je stále ještě v linii celé metafory, byť ji lyricky obohacuje. Karel Čapek nutně dospívá svým textem ke konfrontaci kamen a člověka. Opě se o vysunutou metaforu ŘEŘAVÉHO SRDCE DOMU tak, že ji zruší srovnáním SRDCE DOMU s LIDSKÝM SRDCEM. Metafora tak usilovně sugerovala obraz SRDCE, že se zdál být už v textu vyčerpán, ale Čapek provedl velice působivý stylový „manévr“ tím, že vlastně SRDCE DOMU až nyní přímo srovnává s LIDSKÝM SRDCEM. A právě tady lidský náboj celého textu vrcholí:

A JE TO VLASTNĚ JAKO S LIDSKÝM SRDCEM. NEJČASTĚ-
JI JE PORANÍME TÍM, ŽE ZAPOMENEME NA NĚJAKOU MA-
LIČKOST. NĚCO SE RÁNO NEBO VEČER MĚLO STÁT, A NE-
VZPOMNĚLI JSME NA TO: TU TO NĚCÍ LIDSKÉ SRDCE PO-
TEMNÍ A POHASNE, JAKO BY STONALO. (...)

A paralela pokračuje až do závěrečného odstavce textu:

HLE, HASNOUCÍ KAMNA ZAČALA SAMA OD SEBE PRASKAT.
ČEKAL JSEM TO OD NICH; VĚDĚL JSEM, ŽE JEJICH ROZLADĚNÍ
PŘEJDE SAMO SEBOU, JAKO U HODNÝCH LIDÍ. (...)

Pojmenování ŘEŘAVÉ SRDCE DOMU se najednou ztratilo, jakmile se objevilo pojmenování LIDSKÉ SRDCE. Kamna už zůstávají pouze kamny. Těžiště textu přešlo na LIDSKÉ SRDCE, jako by celá akcentace symboliky kamen, celá bohatá technika metafory a přirovnání tu byla především proto, aby se z ní zcela nemetamorfocky vydělilo SRDCE. Ovšem samo SRDCE je už lexikalizovanou obraznou jednotkou, samo SRDCE je tu použito ve své symbolice lidského citu, lidské duše, lidského života.

Zcela drobný text, jakoby vedlejší ve srovnání s velkými Čapkovými díly, zvýraznil v dynamické propojenosti subtilní pojmenovací i kompoziční techniku. Ukázal také na malé ploše, jak Karel Čapek zabudovává předmětný svět do své humanistické antropologie: věci mu nejsou bludnými a odcizenými částechkami světa, ale víří v plně lidském vesmíru jako průvodci lidí.

FLAŠINETI

Úhly pohledu

První odstavec Flašinetu z r. 1923 (O nejbližších věcech, 1925; pak v souboru Věci kolem nás, 1954) se zabývá otázkou tak zdánlivě prostou, jako je hraní na flašinet. Karel Čapek usvědčuje z omylu a domýšli-